

Redaktionelt

En gennemgående linje i dette nummer af *Slagmark* er spørgsmålet om, hvordan naturen, stoffet eller det reelle gøres gældende i filosofien. Dette belyses dels i et tema om Niels Bohr, dels omkring den økologiske tænkning.

Ingen er i tvivl om Niels Bohrs betydning for fysikken; men hvorfor den store interesse for ham fra filosofers side? Har kvantefysikken filosofiske implikationer? Det har vi spurgt Jan Faye, Steen Brock og Michael Rasmussen om - ingen af dem er i tvivl om Bohrs betydning for filosofien.

En vigtig strømning i dette århundredes filosofi har været den, der kan gå under navnene sofisme, skepticisme, nihilisme, relativisme, nominalisme etc. som har det til fælles, at der ikke gives plads for kategorier som sandhed og det reelle. Man kunne forledes til at tro, at en sådan skepticisme eller nominalisme bliver bekræftet af Bohrs kendte diktum: "Der findes ingen kvanteverden. Der findes kun en abstrakt kvantefysisk beskrivelse" eller "Det er vanskeligt for mig [Bohr] at forbinde nogen mening med spørgsmålet om, hvad der er bag fænomenerne". Men omstående tre artikler kredser tværtimod omkring, hvilken status det, som denne redaktionelle indledning vil kalde "det reelle", har hos Bohr, og det er her uenighederne står.

For Jan Faye indskriver Bohr sig i og tager afsæt fra en dansk efter- eller nykantiansk tradition, (hvor det reelle tænkes som det kant'ske "Ding-an-sich"). Her er det slet og ret meningsløst at tale om en fundamental adskillelse mellem verden, sådan som den fremtræder for os, og sådan som den er i sig selv. Det giver kun mening at tale om verden, således som den fremtræder for os. Niels Bohr bliver filosof i sit forsøg på at forene betingelserne for en objektiv beskrivelse af naturen med grundvilkårene for vor erkendelse overhovedet, nogle grundvilkår som altså ikke står til at ændre. Atomernes egenskaber er ikke absolutte størrelser, objektet iboende. I såvel kvantemekanik som relativitetsteori må man give afkald på at tillægge fysiske objekter en række iboende egenskaber. Disse er i relativitetsteorien afhængige af et referencesystem og i kvantemekanikken af iagttagelsesbetingelserne. For Bohr er de klassiske begreber som energi, bevægelsesmængde, rum og tid uomgængelige og et grundvilkår for en objektiv beskrivelse af fysiske fænomener.

Til forskel herfra betoner Steen Brock, at Bohrs tænkning drejer sig om det nødvendige i at transcendere disse grundvilkår for erkendelsen. Snarere end at reducere Bohr til en nykantiansk tradition bør han læses i sammenhæng med den tyske idealisme, fænomenologi og Wittgensteins sprogfilosofi. Komple-

mentaritetssynspunktet er vendt mod enhver forestilling om et overgribende rationale i vore sprogsystemers mangfoldighed, og det drejer sig derfor ikke om at erstatte et klassisk verdensbillede med et nyt, men snarere om at forestillingen om et verdensbillede bliver meningsløst. Der er ikke noget "bag" fænomenerne, men de "atomare tilstandsændringer" viser sig i form af bølger eller i form af partikler. Det reelle, de "atomare tilstandsændringer", er ikke en realitet "bag" fænomenerne, men "er" kun ved at vise sig gennem fænomenets dannelse.

Denne fænomenologiske tilgang går igen hos Michael Rasmussen. Det reelles eller "tingenes" eksistens benægtes ikke, men de findes kun i en version, der hos M. Rasmussen tematiseres som "det uformaliserede", der udgør en ontologisk grund for erkendelsen. Erkendelsen er flankeret af det uformaliserede "objektive" og spørgsmålet om det uformaliserede "subjektive", dvs. spørgsmålet om konstitutionen af videnskabens subjekt.

Spørgsmålet om det, der her kaldes for det reelle eller det uformaliserede, tematiseres i Kasper Nefer Olsens licentiatforelæsning som "stoffets genkomst". K. N. Olsen havde ifølge bedømmelsesudvalget glemt noget i sin afhandling, nemlig at redegøre for begrebet stofs status. Det er vigtigt i betragtning af, at K. N. Olsen benytter sig af matematiske principper og tankeformer i sit arbejde med den filosofiske tradition, og matematikken opfattes traditionelt som formens apoteose, dvs. den mest radikale afsked med stoffet. Ifølge fænomenologien "er" stoffet ikke, det er "intet", det der aldrig træder frem, det der aldrig er fænomen. Imod den fænomenologiske tradition hævder K. N. Olsen, at stoffet snarere end at være "intet," er det, der ikke fremtræder som sådan. I epistemologien er stoffet et grænsebegreb, der overhovedet definerer erkendelsen, en radikal andethed, der er erkendelsens dynamiske princip. Stoffet er grunden til, at der findes erkendelse. Igen minder dette om Kants "Ding-an-sich," den ydre grund for erkendelsen. K. N. Olsen tematiserer stoffet i æstetisk sammenhæng. Stoffet tænkes her sædvanligvis i modsætning til formen, hvor formen er det ydre og stoffet det indre. K. N. Olsen søger derfor at tænke stoffet hinsides denne modsætning som det, der ligger hinsides disse spontane geometriske tankeformer. Netop dette kan matematikken tjene til at dekonstruere. Endelig diskuteres spørgsmålet om stoffet gennem spørgsmålet om aforismen som form.

For de fleste danskere er natur, miljø og økologi først og fremmest emner af videnskabelig eller politisk art. Udtryk som "drivhuseffekt", "hul i ozonlaget", "nitratudvaskning", "CO₂" eller "CFC-gasser" tilhører for os et poli-

tisk eller videnskabeligt vokabular, det vokabular, som bruges af stridende biologer og skiftende miljøministre. Denne opfattelse kommer f.eks. til udtryk i tidligere miljøminister Per Stig Møllers bog *Kurs mod katastrofer?* (1993). Udover at indeholde en god portion politisk selvros er den en genopførelse af det gamle politiske skuespil "Kapitalisme versus marxisme", nu blot med nye kostumer: "Liberalisme versus økologisme".

Konsekvensen af dette er, at vi i den danske debat overser, at spørgsmålene om natur, miljø og økologi også rummer en *filosofisk dimension*, hvor emnerne sættes ind i et større perspektiv, og hvor der ikke bare er tale om den mest "korrekte videnskabelige beskrivelse" eller om den mest "effektive politiske beslutning". Natur, miljø og økologi bliver her også et spørgsmål om menneske- og samfundsopfattelse.

Slagmark vil gerne være med til at gøre denne filosofiske dimension af et af vor tids mest centrale emner mere tydelig. Først bringer vi en artikel af Jesper Egholm om den franske filosof Michel Serres' bog *Naturpagten*, der netop er udkommet på dansk. Serres' argumentation for at "vende tilbage til naturen" og indgå en naturpagt i ligevægtens navn diskuteres og placeres bl.a. i forhold til Serres' øvrige forfatterskab. Det er en pointe hos Serres, at naturen eller det reelle ikke blot skal betragtes som et grænsebegræb for erkendelsen, men at det reelle selv producerer formerne for sin erkendelse.

Derefter bringer vi et længere interview med en fransk kollega til Michel Serres, nemlig Luc Ferry, der i efteråret 1992 udsendte en meget omdiskuteret bog om *Den nye økologiske orden*. Ferry retter en skarp kritik mod den såkaldte dybdeøkologi og dens nye økologiske kosmologi: først naturen, så dyrene og til sidst mennesket.

Nummeret afsluttes med Morten Raffnsøe-Møllers replik til idéhistorikeren Lars-Henrik Schmidts overvejelser over socialanalytik.